

LIETUVOS

**8(17)
2008**

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

**LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY**

LIH
LEIDVYKLA

VILNIUS 2008

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
École des Hautes Études en Sciences Sociales
Lundo universitetas

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Vilniaus pedagoginis universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

tel.: + 370 5 2629410
faks: +370 5 2611433
el. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Vytytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Vytytis Čiubrinskas)</i>	8

Straipsniai / Articles

Christian Giordano

Disputed Historical Memories in East Europe and Southeast Asia: Representations, Symbols and Social Practices.....	11
Ginčijamos istorinės atmintys Rytų Europoje ir Pietryčių Azijoje: reprezentacijos, simboliai ir socialinės praktikos. Santrauka	27

Irena Šutinienė

Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė	31
Social Memory and Contemporary Lithuanian National Identity. Summary.....	54

Darius Daukšas

Pase įrašytoji tapatybė: Lietuvos lenkų etninio/nacionalinio tapatumo trajektorijos	57
Identity Inscribed in the Passport: the Trajectories of Ethnic/national Identity of Lithuanian Poles. Summary.....	72

Žilvytis Šaknys, Daiva Lapinskaitė

Lietuvos karaimai: etninis ir konfesinis tapatumas XX a. antrojoje pusėje ir XXI a. pradžioje.....	73
Lithuanian Karaims: Ethnic and Confessional Identity in the Late Twentieth – Early Twenty-First Century. Summary.....	93

John Helsloot

Valentino dienos triumfas Nyderlanduose – po penkiasdešimties metų.....	97
The Triumph of Valentine’s Day in the Netherlands – after Fifty Years. Summary.....	114

Rasa Paukštytė-Šaknienė, Irma Šidiškienė

Naujų etnografinių lauko tyrimo būdų paieška: apklausa dviese.....	117
A Search for New Ways of Ethnographic Fieldwork: An Inquiry Conducted by Two Persons. Summary.....	135

Valdemaras Klumbys

Lietuvos kultūrinis elitas sovietmečiu: tarp pasipriešinimo ir prisitaikymo....	139
Soviet Lithuanian Cultural Elite: between Resistance and Compliance. Summary.....	159

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Kristina Šliavaitė. From Pioneers to Target Group: Social Change, Ethnicity and Memory in a Lithuanian Nuclear Power Plant Community (<i>Neringa Klumbytė</i>)....	163
---	-----

Defining Region: Socio-cultural Anthropology and Interdisciplinary Perspectives 1–2. Acta Historica Universitatis Klaipedensis 12–13. Studia Anthropologica 1–2 (<i>Žilvytis Šaknys</i>).....	168
Re-inventing the Nation. Multidisciplinary Perspectives on the Construction of Latvian National Identity. Lindqvist M. (ed.) (<i>Darius Daukšas</i>)	173
Baltic Postcolonialism. Kelertas V. (ed.) (<i>Gediminas Lancauskas</i>)	175
Torbjorn Friberg. Diagnosing Burn-Out. An Anthropological Study of a Social Concept in Sweden (<i>Vieda Skultans</i>).....	178

Konferencijos / Conferences

Tarptautinė konferencija „Antropologija, etnografija ir biotechnologija“ (<i>Jeanette Edwards, Auksuolė Čepaitienė</i>).....	179
Antropologija, kultūra ir kritinės problemos Amerikos antropologijos asociacijos konferencijoje (<i>Neringa Klumbytė</i>).....	183

Tyrinėjimų projektai ir programos / Research Programmes

Etnologijos, kalbos, istorijos šaltinių elektroninis sąvadas (<i>Rasa Paukštytė-Šaknienė</i>)	187
Lietuvių tautinio identiteto raiškos būdai (<i>Vytis Čiubrinskas</i>).....	189

In Memoriam

Antanas Stravinskas (<i>Irena Seliukaitė</i>).....	191
--	-----

Tyrinėjimų projektai ir programos

Etnologijos, kalbos, istorijos šaltinių elektroninis sąvadas

Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiama mokslo programa „Lietuvių dvasinės kultūros raiškos: etnologijos, kalbos, istorijos šaltinių elektroninis sąvadas“ (RaSa) pradėta vykdyti 2003 m. rugsėjo 16 d., remiantis tarp Fondo ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) sudaryta sutartimi Nr. C-14/2003. LLTI projektą (programos vadovė D. Vaitkevičienė) įgyvendino drauge su partneriais: Lietuvių kalbos institutu (LKI), Lietuvos istorijos institutu (LII) ir Matematikos ir informatikos institutu (MII). Programoje RaSa (2003–2006) buvo iškeltas tikslas sukurti lietuvių kultūros šaltinių elektroninį sąvadą (informacinę sistemą ARUODAI), leidžiantį kaupti ir naudoti kalbos, folkloro, etnologijos, archeologijos, istorijos duomenis. LII etnologijos mokslo atstovų grupėje dirbo R. Paukštytė-Šaknienė (koordinatore), V. Savoniakaitė, D. Svidinskaitė, Ž. Šaknys ir I. Šidiškienė.

Rengiant etnografinių duomenų paieškos sistemą, etnologų grupė susidūrė su etnologijos mokslo klasifikacijos problemomis. Tai buvo pagrindinė problema, nes, kitaip negu folkloristika, etnologija neturi nusistovėjusio griežto žanrų skirstymo, todėl buvo pradėta rengti klasifikacija pagal atskiras kultūros sritis. Be to, reikėjo šiuolaikinio etnologijos mokslo poreikis atitinkančios klasifikacijos. Etnologų grupė ėmėsi šio darbo.

Lietuvos etnologijos šaltinių klasifikacija buvo rengta remiantis Lietuvoje atliktais teminiais kultūros skirstymais, pateikiamais etnografinių šaltinių rinkimo programose, etnologijos mokslą apibendrinančiuose Lietuvos ir analogiškuose

Estijos, Latvijos, Baltarusijos ir Suomijos leidiniuose, Vokietijoje ir Lietuvoje leistose etnologijos bibliografijose. Rengiant šią klasifikaciją, buvo pasinaudota įvairių kultūrų palyginimams skirta George'o Peterio Murdocko iniciatyva parengta kultūros sričių klasifikacija (Murdock Georg Peter et al. 1982. *Outline of Cultural Materials*. New Haven: Human Relations Area Files. Naudotasi ir papildytu internetiniu leidimu: Human Relations Area Files <<http://www.yale.edu/hraf/collectionns.htm>> (žiūrėta 2004 12 05).

Pirmiausia buvo sudaryta etnologijos šaltinių klasifikacija, apimanti penkiolika platesnių kultūros sričių. Vėliau, atsižvelgus į informatikų pageidavimus sumažinti pagrindinių mokslo sričių skaičių, ji buvo pertvarkyta iki 8 sričių.

Tuo pat metu klasifikacija buvo verifikuojama rengiant sąvokų paaiškinimus ir ieškant jų atitikmenų angliškoje, vokiškoje ir rusiškoje literatūroje. Dirbant šį darbą, klasifikacija buvo vėl išplėsta iki 15 sričių. Ši etnologijos šaltinių klasifikacija 2005 m. buvo publikuota „Liaudies kultūros“ žurnale (Paukštytė-Šaknienė Rasa, Savoniakaitė Vida, Svidinskaitė Danguolė, Šaknys Žilvytis, Šidiškienė Irma. 2005. Lietuvos etnologijos šaltinių klasifikacija, *Liaudies kultūra* 1: 14–27).

Publikavus klasifikaciją susilaukta kritinių pastabų ir pasiūlymų. Klasifikacijos rengėjai ypač dėkingi profesoriams Vaciuui Miliui, Angelei Vyšniauskaitei ir Irenai Reginai Merkienei, docentams Vyčiui Čiubrinskui ir Jonui Mardosai, daktarams Auksuolei Čepaitienei, Petruui Kalniui, Elvydai Lazauskaitei, muziejininkei Daliai

Bernotaitei už pateiktas pastabas ir pasiūlymus. Vėliau, atsižvelgę į pastabas bei papildę informacinę sistemą konkrečiais šaltiniais, klasifikaciją tobulinome. Panaikiname ir į kitus skyrius perkėlėme gana daugiareikšmiškai suvokiamą sąvoką „buitis“, gyvenvietėms ir architektūrai skirtą skyrių papildėme sąvoka „interjeras“.

Galutiniame variante Lietuvos etnologijos klasifikacija buvo sudaryta iš 16 sričių:

- BENDRUOMENĖ, TEISĖ, VALSTYBĖ
- ŠEIMA IR GIMINYSTĖ
- ŽMOGAUS LYTIS IR AMŽIUS
- MITYBA
- APRANGA, IŠVAIZDA
- GYVENVIETĖS, ARCHITEKTŪRA IR INTERJERAS
- ŪKINĖ VEIKLA
- SUSISIEKIMAS IR KOMUNIKACIJA
- RELIGIJA
- SVEIKATA IR LIGA
- GAMTA IR ŽMOGUS
- SKAIČIAVIMAS IR MATAVIMAS
- LIAUDIES MENAS
- KALENDORINĖS ŠVENTĖS IR MINIMOS DIENOS
- POILSIS IR PRAMOGOS
- ETNOLOGIJA KAIP MOKSLAS

Kiekviena sritis skaidoma (3–5 žemesni hierarchiniai lygmenys) taip, kad prireikus vienas reiškinys galėtų būti priskiriamas kelioms kultūros sritims ar jų sudėtinėms dalims. Be to, I. Šidiškienė sudarė svarbiausių etnologinių monografijų rinktinę bibliografiją. Ž. Šaknys parengė su etnologija

susijusių asmenų biografijas bei sudarė kelias nuotraukų kolekcijas: „kūdikystė ir vaikystė“; „etninės grupės“; „sūpuoklės“; „kalendoriniai papročiai“. Etnologai parengė ir duomenų rinkinį „Žirgas lietuvių etninėje kultūroje“. Įgyvendinant projektą, etnologai kelis šimtus LII Etnologijos skyriaus tikėjimų kartotekos kortelių tekstų ir LII Etnologijos rankraštyne saugomų nuotraukų perkėlė į informacinę sistemą. Etnologų grupė parengė 240 etnologinių sąvokų apibrėžimų.

Etnologų darbo rezultatai buvo aptarti 2004 m. seminare „Aruodai: lituanistikos informacinės sistemos metmenys“ Vilniuje, Lietuvių kalbos institute 2006 m. gruodžio 07–08 d. surengtoje mokslinėje konferencijoje „Lituanistikos paveldo informacinė sistema – Aruodai“. Čia R. Paukštytė-Šaknienė perskaitė pranešimą „Etnografiniai duomenys virtualioje erdvėje“. Etnologai kartu su kitais projekto dalyviais parengė tekstą informaciniam leidiniui „Aruodai. Lituanistikos paveldo informacinė sistema“.

Šis projektas yra pirmasis Lietuvoje, kai etnologai dirbo su dar penkių mokslų (folkloristikos, kalbotyros, istorijos, archeologijos ir informatikos) atstovais. Kurdami informacinę duomenų paieškos sistemą, etnologai turėjo galimybę apibėžti etnologijos mokslo vietą kitų mokslų sistemoje ir prisidėti prie tarpdisciplininės informacinės sistemos modelio sukūrimo. Sudarytas pagrindas ateityje pildyti šią sistemą etnologijos rašytiniais, vaizdo ir garso duomenimis.

Rasa Paukštytė-Šaknienė

Lietuvių tautinio identiteto raiškos būdai

Lietuvai, kaip neseniai Europos Sąjungos nare tapusiai nacionalinei valstybei, vis didesnę nerimą kelia tapatybės politikos klausimas: kaip išlaikyti ir puoselėti tautinę tapatybę ne tik globalizacijos, bet ir europeizacijos sąlygomis. Ne veltui Europos integracija dažnai apibūdinama kaip vienas iš globalizaciją atspindinčių procesų arba, tiksliau, globalizacijos išraiška tam tikrame regione. Ši regioninė integracija pasižymi ekonominiu Vakarų Europos šalių vieningumu bei veržimusi už tautinės valstybės ribų, kai tautinė valstybė tam tikras savo funkcijas ir kompetencijas perleidžia viršvalstybinėms institucijoms, kurios administruoja integracijos procesus.

Tautinė tapatybė dabartinėje naujojoje Europoje jau nėra vien paprasčiausiu vienareikšmiu kodu pažymėta tautiškumo konstrukcija, kokia yra, pavyzdžiui, tautinė vėliava, himnas ar herbas. Atvirkščiai, ji vis dažniau naudojama kaip ginčijamas simbolinis kapitalas, dėl kurio reikia rungtis. Ji yra neabejotinai galingas identiteto politikos fondas, be galo svarbus ne tik identiteto politikai, bet ir identiteto strategijoms pasirinkti.

Suprasti nacionalinio identiteto procesus šiandieninėje Lietuvoje ypač svarbu, turint omeny augančią emigraciją iš šalies. Nuo 1990 m., kai atsivėrė valstybės sienos po pusę amžiaus trukusios okupacijos, emigracija iš Lietuvos pasiekė išties išpūdingą mastą. Ir ji nemažėja. Pastaruoju metu vis daugiau girdime susirūpinimo dėl šio proceso masto iš valstybės institucijų, kuriose svarstoma, kokią poziciją derėtų Lietuvai užimti sprendžiant emigracijos problemą. Statistika negailestinga: nuo 1990 m. emigravo 404 000 žmonių, o Lietuvoje gyvena 3 384 879 žmonės <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1767>> (žiūrėta

2008 08). <<http://www.stat.gov.lt/lt/page/view/?id=1292>> (žiūrėta 2008 08).

Nuo pat emigracijos iš Lietuvos proceso pradžios iki šiol Lietuvos piliečiai daugiausia emigruoja beveik į tas pačias pagrindines šalis: Airiją, Angliją, JAV, Ispaniją, Vokietiją ir Skandinavijos šalis.

Lietuvos susirūpinimas tapatumu ir migracija matyti ir nacionalinėje mokslinių tyrimų finansavimo politikoje. Pagrindinė mokslinius tyrimus finansuojanti institucija Lietuvoje – Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas (LVMSF) – remia kelias prioritetines Lietuvos mokslo kryptis, kurių viena pavadinta „Tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis“.

Migracija ir tapatumas yra taip pat aktualios temos platesniame Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro atliekamų tyrimų spektre. Tai rodo 2005 m. centro vykdytas, LVMSF finansuotas projektas „Lietuvių tautinio identiteto raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“. Dabartinis centro vykdomas projektas „Lietuvių tautinės tapatybės išsaugojimas europeizacijos bei globalizacijos sąlygomis: lietuviškumo raiška ir nacionalinės Airijos, Anglijos, Ispanijos, JAV ir Norvegijos tapatybių politikos“ galėtų tam tikra prasme būti apibūdintas kaip minėtojo projekto tęsinys. 2007 m. antropologijos centre rengiant projekto paraišką, aiškiai buvo išivaizduojama multidisciplininė jo perspektyva, kuri leido sutelkti antropologus, sociologus, taip pat ir užsienio politikos formuotojus iš valstybinės institucijos. LVMSF skyrė finansavimą projektui 2007–2009 m. laikotarpiui pagal jau minėtą prioritetinę programą.